

ATT KOMPLETTERA BEFINTLIGA BEBYGGELSEMILJÖER

Aspudden och Midsommarkransen har två huvudsakliga bebyggelsemiljöer; stenstad med slutna/halvslutna kvarter och byggnader i gatuliv med bearbetade gårdsmiljöer, samt fristående bebyggelse placerad i naturpark. Ur kulturmiljövårdande synvinkel bör nya byggnader inom eller i anslutning till dessa miljöer utformas med hänsyn till den befintliga bebyggelsemiljön.

Äldre förstad med slutna/halvslutna kvarter

- ❑ Ursprungliga vindlande gatusträckningar bör inte dras om eller byggas igen.
- ❑ Viktiga siktlinjer och fondmotiv bör bevaras.
- ❑ Ny byggnad bör anpassas till angränsande bebyggelse vad gäller takfotshöjd. Takfotshöjden bör följa terrängen och trappa ner eller upp beroende på gatans lutning.
- ❑ Ny byggnad bör generellt sett uppföras i liv med befintlig bebyggelse, men variation förekommer.
- ❑ Halvslutna gårdar från 1930-talet bör inte slutas.
- ❑ Högre gårdsbebyggelse bör inte tillföras.
- ❑ Balkonger bör i första hand vändas mot gård.
- ❑ Sockelvåningar bör utformas så att de berikar gaturummet.

Lamell-, punkthus- och villabebyggelse i park

- ❑ Ny byggnad bör placeras med hänsyn till lamellhustankarna om ljus och luft mellan husen samt med förgårdsmark.
- ❑ Hänsyn bör tas till parkmarken; rörelsestråk, siktlinjer, naturformationer och träd.
- ❑ Placeringen bör ta hänsyn till att befintliga hus samkomponerats med topografin och i vissa fall är avsedda att tecknas på håll.
- ❑ Ny byggnad bör anpassas till angränsande bebyggelse vad gäller storlek; volym och höjd.
- ❑ I särskilt värdefulla miljöer, t.ex. inom riksintresset LM-staden, kan det vara lämpligt att även anpassa byggnadens karaktär till omgivningen.
- ❑ Minsta möjliga ingrepp i topografin bör eftersträvas.
- ❑ Parkeringar bör anpassas till befintliga bebyggelsemiljöer och placeras underordnat gatumiljön, men även underordnat gångstråk i natur.
- ❑ Hårdgjorda ytor bör minimeras och markbehandlingen hållas enkel utan inslag av prefabricerade element.

Kompletteringsbebyggelsens skala bör anpassas till det befintliga gaturummet.

Denna kompletteringsbebyggelse vid Blommensbergsvägen avviker från det gängse byggnadssättet i Aspudden där punkthus uppförs på kuperad mark, företrädesvis på bergsryggar. Markbehandlings enkla karaktär stämmer dock överens med omgivningen.

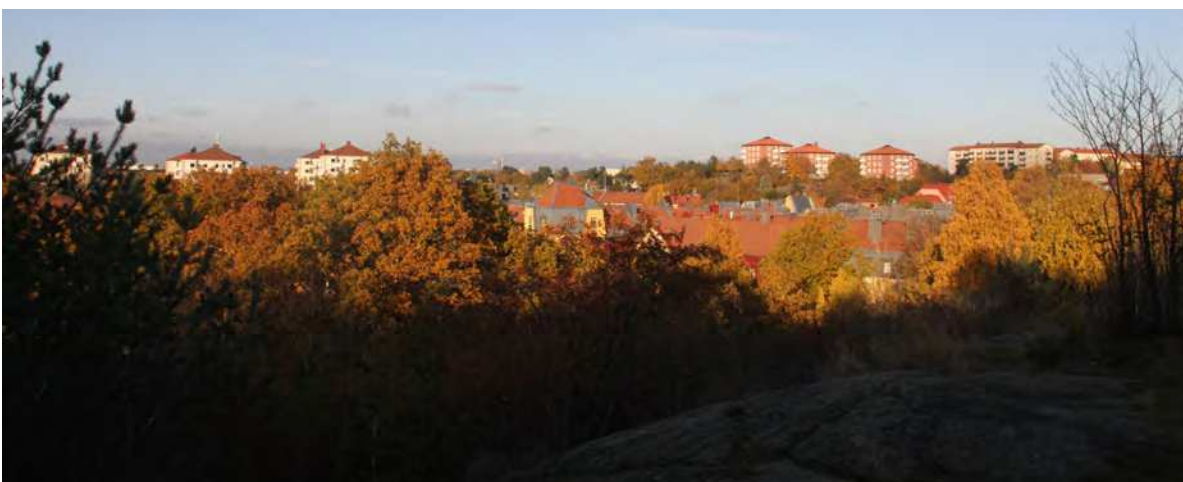
Ovan, nedan. Det vitputsade huset är nyligen uppfört och bygger vidare på Hagerstensvägens karaktär av stadsgata. Det speglar sin tids arkitektur och har en relativt anpassad skala, men på baksidan blockerar garaget den äldre vägsträckningen mot Hagerstens gård.

Ovan. Lamellhuset vid Vallfartsvägen har uppförts i anslutning till lamellhus från 1940-talet. Det blockerar den fria sikten mot Aspuddens och Midsommarkransens gemensamma landmärke, Uppenbarelskyrkan. Byggnaden har anpassats till gatubilden längs med Fastlagsvägen, men tornar upp sig över Vallfartsvägen. Den höga sockelväningen är varken anpassad till topogafin eller har en estetiskt tilltalande utformning.

Ovan. Nyttillskott vid LM-Erikssonfabriken har okänsligt utförd markbehandling. Stora ytor är hårdgjorda och saknar den karaktäristiska mjuka övergången mot naturmarken. Istället markerar simpla betongelement en privat gräns gentemot de gående på naturstigen.

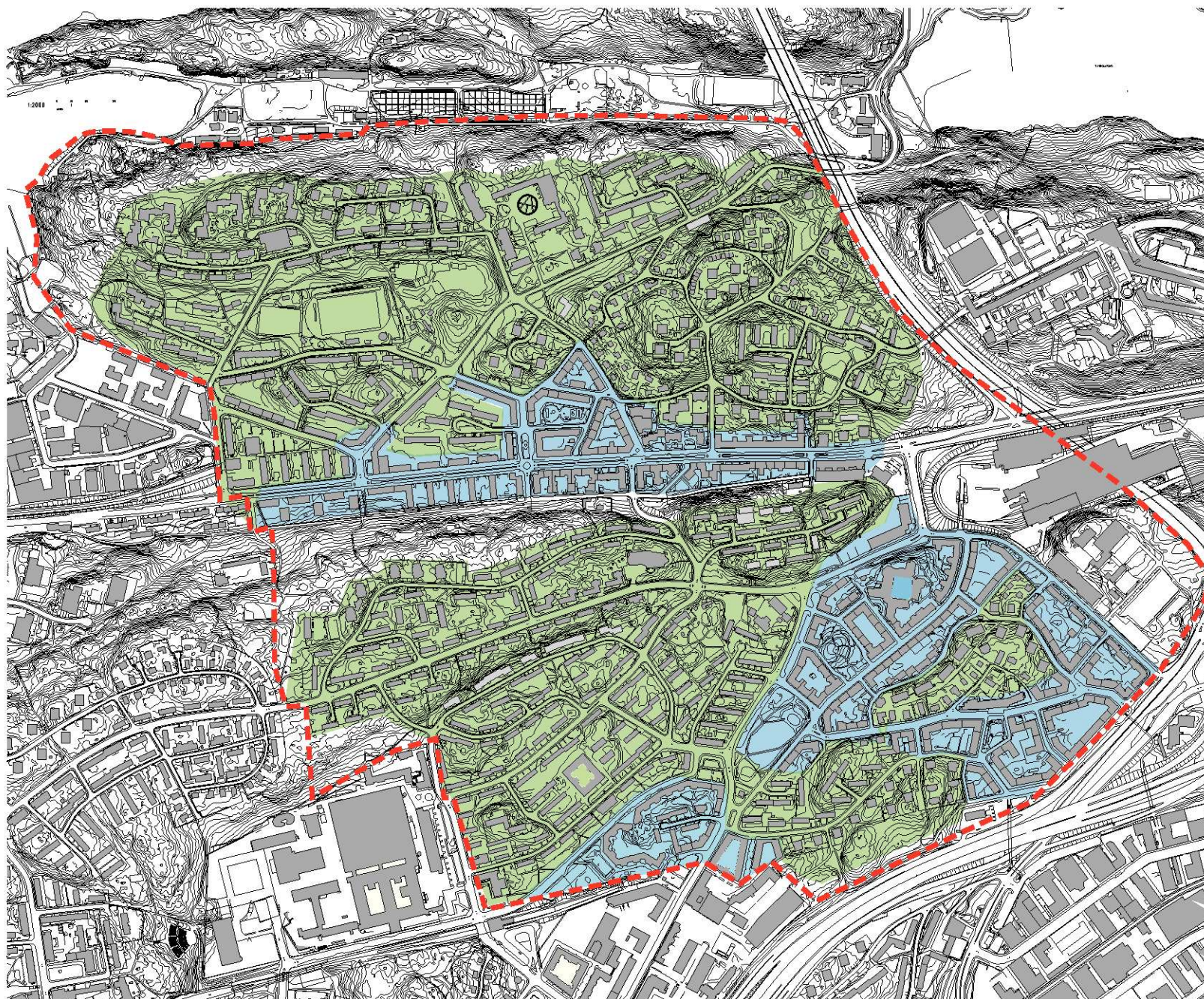
Ovan. På detta fotografi syns kvartersstaden nere i sänkan och hus i park, både punkthus och lamellhus, på höjderna.

Karta -

Sammanhängande bebyggelsemiljöer

■ Stenstad med slutna/halvslutna
kvarter och bebyggelse i direkt
anslutning till gatan. Anlagda
gårdsmiljöer.

■ Bebyggelse i park

FÖRDJUPNING 1

Brandstegen 1

Antikvarisk förundersökning

Sammanfattning

Brandstegen 1 har ett högt kulturhistoriskt värde. Byggnaderna har en funktionspräglad, tidstypisk karaktär, ett betydande arkitektoniskt värde och är välbevarade. De speglar en viktig samhällsfunktion, även sedan brandförsvaret slutat använda byggnaderna och är av lokalhistoriskt och brandförvarshistoriskt intresse. Brandstegen 1 ingår både i ett område av riksintresse för kulturmiljövården och i ett kulturhistoriskt värdefullt område av kommunalt intresse, utpekad av Stockholms stadsmuseum, där särskild hänsyn ska tas till det kulturhistoriska värdet.

Tomtens utsträckning kan modifieras något utan att det kulturhistoriska värdet minskar. Byggnaderna bör ej rivas. Möjligen kan bostadshuset med sin i sammanhanget sekundära funktion ersättas med annan byggnad. Byggnaderna kan byggas om och till på ett varsamt sätt. Fasaderna mot nordost och slangtornet är viktigast, då de fungerar som fondmotiv eller riktmärke och tydligast signalerar funktionen. De bör inte förändras eller byggas för. Vissa interiörer bör inte förvanskas. Vid ombyggnad av interiören bör delar av den ursprungliga funktionen fortfarande vara avläsbar.

Inledning

Bakgrund och syfte

Före detta Hägerstens brandstation ligger i hörnet Bäckvägen/Tellusborgsvägen. Denna del av Midsommarkransen är utpekad i den nya översiktsplanen som en viktig sammanbindningslänk med innerstaden. Det medför att omgivningen troligen kommer att förändras. För att kunna ta tillvara den före detta brandstationens kulturhistoriska värde har exploateringskontoret låtit utföra denna antikvariska förundersökning med inventering, beskrivning av det kulturhistoriska värdet och analys av fastighetens känslighet/tålighet för ändring.

Uppdragets avgränsning

Uppdraget omfattar fastigheten Brandstegen 1, d.v.s. Hägerstens brandstation. En del av den tomt som idag nyttjas av brandstationens bostadshus ligger utanför fastigheten, på stadsägan Midsommarkransen 1:1. Även denna del tas med i beskrivningen av tomten. Det tillhörande bergrummet på andra sidan vägen har också besökts.

Vid besiktningstillfället av brandstationen gavs inte möjlighet att inventera mer än en lägenhet i bostadshuset, lägenheten på våning 1 trappa. De lokaler som har nyttjats för rökövningar har inte heller varit möjliga att inventera.

Fastighetsdata

Fastighetsbeteckning: Brandstegen 1 (delar av tomten ligger också på stadsägan Midsommarkransen 1:1)

Adress: Bäckvägen 1

Nuvarande fastighetsägare: Exploateringskontoret i Stockholm

Ursprunglig byggherre och fastighetsägare: Stockholms stads gatunämnd

Byggår: 1943-44

Arkitekt: Gunnar Lené, ansvarig arkitekt vid Stockholms gatukontor

Nuvarande funktion: Lokalerna hyrs ut till olika verksamheter på korttidskontrakt.

Ursprunglig funktion: Brandstation med expedition, bostadshus, gymnastikhall, slangtvätt och slangtorn

Brandstationens huvudfasad mot korsningen Bäckvägen-Tellusborgsvägen. Gedigna material och omsorgsfull utformning med t.ex. takskiffer, mönstermurad tegelfasad, spetsiga takkupor och rombformade skorstenar mm präglar hela anläggningen.

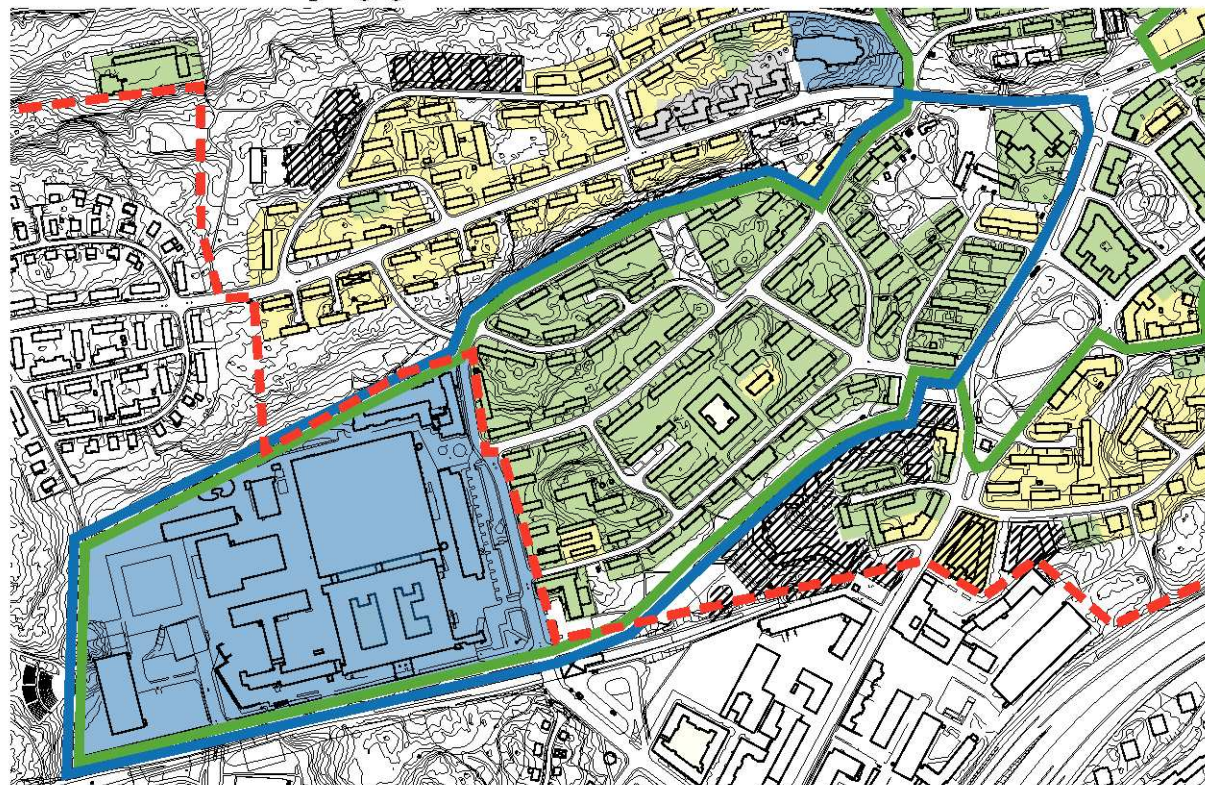

Stationen byggdes under kriget och för att klara en krigssituation uppfördes starka betongpelare och betongbalkar runt portarna. Den bevarade hänganordningen över portarna är till för extra stålportar som skulle kunna stå emot tryckvågor.

Kulturhistoriskt värde

Fastighetens kulturhistoriska klassificering och lagskydd

Brandstegen 1 är grönmarkerad på kartan över kulturhistoriskt klassificerad bebyggelse i Stockholm. Det innebär att den av Stockholms stadsmuseum har bedömts som särskilt kulturhistoriskt värdefull. Fastigheten ligger även inom en del av stadsdelen Midsommarkransen som av Stockholms stadsmuseum pekats ut som ett kulturhistoriskt värdefullt område. Brandstegen 1 ligger dessutom i ett bebyggelseområde som pekats ut av Riksantikvarieämbetet och Länsstyrelsen i Stockholm som varande av riksintresse för kulturmiljövården – den s.k. LM-staden, även om själva Brandstegen 1 inte ingår i motivet för riksintresset eller utgör ett bärande del av riksintresset. Detta innebär sammantaget att fastigheten i sig och området runt bör omfattas av Plan- och bygglagens förbud mot förvanskning av kulturhistoriska värden (PBL kap. 3 §13). Det innebär vidare att området (riksintresset LM-staden) är skyddat av Miljöbalkens kap. 3 som syftar till att värna riksintresseområdena mot påtaglig skada.

Kulturhistorisk klassificering på Stadsmuseets karta. Grönt betecknar fastighet med ett särskilt kulturhistoriskt värde vilket innebär förbud mot förvanskning. Källa: Stockholms stadsmuseum

Stationens representativa huvudentré med ekpaneler, trappa med skiffer och vitt smide och en stor lykta över entrén. Dörren har den typiska sexkantiga glasningen.

Expeditions huset och bostadshuset är putsade med fönsteromfattningar. Även denna del har tak belagt med skiffer.

Värdebeskrivning

Brandstegen 1 är klassificerad som särskilt kulturhistoriskt värdefull. I motivationen skriver Stadsmuseet:

Fastigheten/fastigheterna ingår i en kulturhistoriskt värdefull miljö utpekad i Stockholms översiktsplan. Fastigheten/fastigheterna ingår i område av riksintresse för kulturmiljövården. Hägerstens Brandstation uppfördes under 1940-talet och ritades av arkitekten Gunnar Lené, som även ritade Farsta Brandstation. De arkitektoniska värdena är betydande. Byggnaden, uppförd i rött tegel med skiffertak, har en detaljrik utformning och har i huvudsak bevarat sin ursprungliga gestaltning. Brandstationen utgör ett dokument över en viktig samhällsfunktion med stora samhällshistoriska värden.

Med utgångspunkt från arbetet med den antikvariska förundersökningen följer här en fördjupad redogörelse för fastighetens kulturhistoriska värden.

Arkitektoniskt värde

Brandstegen 1 är utformad med stor omsorg om både helhet och detaljer. Husvolymerna är placerade lite asymmetriskt så att ett gårdsrum bildas. Det framhävs av den formgjutna betongmuren, som ramar in gården. Bostadshusets trädgård ligger skyddad från gårdens buller genom att den ligger på andra sidan en av murarna. Volymernas asymmetriska placering och byggnadernas olika storlekar skapar variation och blickfång. Byggnadernas material håller hög kvalitet med tegel, skiffer, ek och kalksten. Fasaderna är dekorativt utformade med mönstermurning, smide och stål, fönsteromfattningar och så det genomgående arkitektoniska motivet med fasade, kantiga former som romber, spetsar, och sexkanter. Detta tema återkommer i dörrarnas glasningar, takkuporna och takfönstren, murarnas öppningar, grindarnas brädor m.m. Samma material och formspråk går igen även invändigt, särskilt i de delar av fastigheten som har mer offentlig karaktär, som entréer, trapphus och dagrum/mötesrum.

Den arkitektoniska stilen och planformen är typiskt 1950-talsmässig, trots att fastigheten är uppförd 1943-1944 och kan därför sägas vara före sin tid. Fastigheten är sammantaget välbevarad.

Arkitekturhistoriskt värde

Brandstegen 1 är en god representant för en arkitektonisk stil som blommade ut först under 1950-talet med varierad placering av volymer i olika storlekar, en blandning av naturliga fasadmaterial som tegel, trä, puts och takskiffer samt dekorativt utformade fasader.

Kulturhistorisk klassificering på Stadsmuseets karta. Grönt betecknar fastighet med ett särskilt kulturhistoriskt värde vilket innebär ett skydd mot förvanskning.

Bostadshuset ligger utanför stationens kärna omgiven av en uppvuxen trädgård. Huset är välbevarat och har samma arkitektoniska gestaltning och materialval som övriga delar med takskiffer, putsad fasad med fönsteromfattningar, ekpartier, vitt smide runt balkongen på baksidan m.m.

Gunnar Lené var en etablerad och framträdande arkitekt under sin verksamhetstid, även om han inte är så välkänd för den stora allmänheten idag. Han var arkitekt på Stockholms gatukontor och under 1950-talet utformade han mallen för hur en standardstation inom Stockholms tunnelbanenät skulle se ut. Gunnar Lené var född i Härnösand och kom att rita flera skolor i norra Sverige, bl.a. Björnaskolan i Örnsköldsvik (1958), S:t Olofsskolan i Sundsvall (1956) och Gerestaskolan i Härnösand (1960). Gunnar Lené ritade också Farsta brandstation i Farsta, som invigdes 1956. Alla de byggnader han ritade präglas av samma omsorg om både helhet och detaljer. Tegelfasader, både rött och gult tegel, samt kombinationen av funktion och dekoration är också Lenés signum. Särskilt skolbyggnaderna från 1950-talet har mycket gemensamt med utformningen av Brandstegen 1.

Samhällshistoriskt värde

Hägerstens brandstation uppfördes för att verka inom de växande södra förorterna i Stockholm. I närområdet växte Midsommarkransen, Aspudden och Hägerstensåsen med mycket ny flerfamiljsbebyggelse. I den stora utbyggnaden av Stockholms ytterstad fr.o.m. 1930-talet ingick satsningar på samhällsfunktioner och service, t.ex. skolor, vård- och omsorg. Hägerstens brandstation är en del av detta samhällsbyggande.

Brandstegen 1 ingår i riksintresset för kulturmiljövården, den s.k. LM-staden, vars bärande del är tidig terränganpassad lamellhusbebyggelse i park. Den bakomliggande stadsplanen omfattar även det som idag är Brandstegen 1.

Hägerstens brandstation utmärker sig genom att vara den enda brandstationen i Stockholm som byggts i krigstid (andra världskriget) och utformats för att klara stora påfrestningar vid händelse av krig. Själva konstruktionen gjordes särskilt stabil, med t.ex. kraftiga betongpelare runt vagnhallens portar och upphängningsanordningar för extra stålportar som skulle klara tryckvågor. Dessutom anlades ett stort bergrum, med täcknamnet Nässlän, på andra sidan Bäckvägen dit brandstationen med både fordon och personal m.m. skulle kunna flytta ned. I bergrummet skulle även annan räddningstjänstpersonal kunna verka. Här fanns plats för 77-78 personer. Det stora rum som skulle rymma fordonen utrustades med en svängbar platta för att de skulle slippa backa ut.

Lokalhistoriskt värde

Brandstationen uppfördes i samband med att de sydvästra förorterna utvidgades under 1900-talets första hälft och mitt och är en del av den lokala bebyggelse- och utbyggnadshistorien.

Farsta brandstaton vid invigningen 1956. Stationen ritades av samme arkitekt som Hägerstens brandstation - Gunnar Lené. Foto från Stockholmskällan.

En av de skolor Gunnar Lené ritat - S:t Olofsskolan i Sundsvall. Bilden från 1956. Samma omsorg om detaljer och volymbehandling med olika stora volymer sammanbundna med länkar. Foto från Sundsvallsminnen.

Miljöskapande värde

Anläggningens läge och karaktär, som fondbyggnad i mötet mellan Bäckvägen och Tellusborgsvägen gör att den präglar stadsbilden och ses av många. Dess varierade former med låga expeditions- och bostadshus, högre vagnshall och gymnastikhall och det höga f.d. slangtornet skapar variation och kontrast mot intilliggande bostadsbebyggelse. Den omsorgsfullt utformade arkitekturen med trädgård och sparad naturmark upplevs sannolikt som positiva av många även om den hårdgjorda parkeringen framför vagnshallen säkert kan upplevas som karg. Anläggningen har dock flera positiva miljöskapande värden i närmiljön.

Brandstationen verkar som fondbyggnad där den ligger i korsningen Tellusborgsvägen-Bäckvägen. De stora portarna och det höga slangtornet är tydliga signaler för verksamheten. Slangtornet är ett riktmärke i stadsbilden.

Arkitektoniska detaljer i vagnhallens fasad.

Unik är konstruktionen med bl.a. starka betongpelare och balkar samt särskild upphängning för portar som skulle klara tryckvågor - en spegling av att stationen byggdes under andra världskriget.

Verksamhetshistorik

Hägerstens brandstation uppfördes som brandstation under 1940-talets första hälft, och kallades då Brännkyrka brandstation. De ursprungliga funktionerna på stationen var: vagnhall, källare med förvaring och garage för mindre fordon, omklädningsrum, dusch och bastu, sovlogement och dagrum, kök och matsal, expeditionslokaler och undervisningslokaler, gymnastikhall med tillhörande omklädningsrum, duschrum och förvaring, tvättgarage och slangtvätt med tillhörande slangtorn för upphängning av slangar, verkstäder och kontor samt bostadshus med tre lägenheter och trädgård. Ute uppfördes en grillplats för samkväm. Från sovlogement och dagrum ovanför vagnhallen fanns glidschakt med stänger ner till vagnhallen. I nästan alla rum fanns klockor och larm för att varsla brandmännen om tid och utryckningar.

Speciellt för denna brandstation var att vagnhallen byggdes med portar både från gata och från gård. Tanken var att fordonen inte skulle behöva backa ut, utan kunna köra rakt igenom och sedan ut på gatan via gården. Idag är gårdens portar igensatta. Unikt för stationen är att den uppfördes under andra världskriget, vilket avspeglas i brandstationens konstruktion, som gjordes extra stabil. Framför portarna till vagnhallen finns fortfarande stålbalkar med upphängningsanordningar för extra stålportar, som skulle tåla tryckvågor från bomber. Runt portarna finns kraftiga betongbalkar. I berget tvärs över Bäckvägen, finns en anonym stålport som leder ner i berget. Här anordnades samtidigt ett bergtrum som skulle kunna tjäna som en underjordisk brandstation och skyddsrum ifall kriget nådde Sverige. I bergtrummet skulle även annan räddningstjänstpersonal kunna verka. Här fanns plats för 77-78 personer, fordon, material m.m. Skyddsrum av denna typ anlades nära fler brandstationer i Stockholm och förvaltades av Stockholms brandförsvär. Eftersom de var hemliga hade de olika täcknamn, i form av blomnamn. Bergtrummet vid Hägerstens brandstation gick under täcknamnet Nässlan. Bergtrummet bakom Kungsholmens brandstation kallades krokusen och det på Renstiernas gata på Södermalm kallades Pionen.

Under den period då brandstationen fortfarande var brandstation utvecklades verksamheten där bl.a. med att en rökövningsanläggning uppfördes i gymnastikbyggnaden. Rökövningsanläggningen omfattade även det f.d. slangtornet. Här kunde brandmän från olika branddistrikt öva sig i autentiska situationer med mycket rök och hög värme. Slangtvätten i bottenvåningen byggdes också om något, bl.a. genom att den långa korridoren för utläggning av slangarna avdelades i mindre rum.

Sedan en längre tid tillbaka sker inte torkning av slangar via slangtorn, utan via maskinell torkning som gör att man slipper det stora arbetet med att vinscha upp slangarna. Övningsverksamhet utövas idag inte alls på enskilda stationer utan på två centrala anläggningar, Ågesta och Vallentuna.

Vagnhallens baksida mot gården. Speciellt för brandstationen var att portarna även öppnades mot gården, för att fordonen aldrig skulle behöva backa ut. Idag är dom igensatta men fortfarande tydligt avläsbara. Hissstornet har tillkommit i efterhand.

Gymnastikbyggnaden med mönstermurat tegel och det höga slangtornet. Här hängdes slangarna efter att ha tvättats i bottenvåningens slangtvätt. Garaget är tillbyggt under senare år och avviker i utformning och material.

Brandstationens ordinarie verksamhet lades ned redan 1980, då en ny brandstation byggdes i Älvsjö. Fram till 1990-talets slut användes stationen av en s.k. täckstyrka med specialfordon. År 2008 flyttade de sista styrkorna ut. Idag hyrs den före detta brandstationen ut på korttidskontrakt till flera olika företag, skolor och föreningar.

Den före detta brandstationen ligger strategiskt i korsningen Bäckvägen-Tellusborgsvägen. Stationen var ur kommunikationssynpunkt en av de bäst belägna i Stockholm.

En anonym entré i berget på andra sidan Bäckvägen leder ner till bergsrummen.

Bergsrummen kom till samtidigt som stationen och skulle tjäna som underjordisk brandstation och skyddsrum vid krig. Plattan i marken kan snurra så att fordonen inte behöver backa ut. Idag används bergsrummen av Storstockholms brandförsvär för museala fordon, som sköts av bl.a. pensionerade brandmän.

Beskrivning av byggnaderna

Brandstationen består av fyra byggnadsvolymer, vagnhallsbyggnad, expeditionsbyggnad, gymnastikhallsbyggnad och bostadshus, som grupperar sig runt ett gårdsrum. Sammanbyggd med gymnastikhallsbyggnaden finns det höga f.d. slangtornet, för torkning av tvättade slangar. Själva tvätten låg tidigare i gymnastikbyggnadens bottenvåning. Framför vagnhallsbyggnad och expedition är marken hårdgjord och belagd med asfalt. På gården finns också sparad naturmark med en grillplats murad av natursten. Runt bostadshuset ligger en uppvuxen trädgård med bl.a. fruktträd. Den centrala gården, mellan vagnhallsbyggnad, expeditionsbyggnad och gymnastikhallsbyggnad ramas in av en formgjuten betongmur. Runt bostadshusets trädgård finns gunnebostängsel. Väster om brandstationens bebyggelse finns park- och naturmark.

Byggnaderna är uppförda i rött tegel eller putsade med en gulröd puts. Vagnhallsbyggnadens och gymnastikhallsbyggnadens fasader har dekorativ mönstermurning. Mot öster omfattas expeditionsbyggnadens fönster av släta, vita band av puts. Taken är belagda med skiffer eller plåt och har ibland spetsiga takkupor och rombformade skorstenar. Vagnhallens portar ramas in av kraftiga betongbalkar som är vitmålade. Slangtornet har en grov omålad betongyta och stora vitmålade luckor av trä. Entrédörrar till trapphus, expedition och bostadshus är utförda i lackad ek. Fönstersnickerierna är vitmålade med släta bågar och karmar. Till expeditionsbyggnadens huvudentré leder en trappa belagd med skiffer och ett dekorativt vitt smidesräcke med två facklor i rundjärn. På vagnhallsbyggnadens södra gavel finns ett franskt fönster med samma vita smide i form av facklor. Det utvändiga hisschaktet på gårdssidan har fasader av grå betongelement. Mot gårdssidan är vagnhallens portar igensatta och har idag släta putsade fasadytor med överljusfönster. Gymnastikhallsbyggnaden har mot gården två tillbyggnader - en låg tillbyggnad med tegelfasad och flackt tak av svartmålad plåt som står precis intill garageportarna i söder samt en högre tillbyggnad för garage mitt på fasaden med fasader av korrugerad gulrosa plåt och papptak.

Expeditionsbyggnadens bottenvåning rymmer en representativ entré med kalkstensgolv, ekpaneler, ekdörrar m.m., samt enklare utrymmen för bl.a. kök, matrum och gym (f.d. undervisningslokaler). I källaren finns dusch, bastu och omklädningsrum. Vagnhallsbyggnadens källare rymmer omklädningsrum och förråd. Ursprungligen fanns en körramp för mindre fordon från gården ned till ett garage i källaren. Ramp och garage är idag avlägsnade. I bottenvåningen finns själva vagnhallen och kontor och omklädningsrum. Vagnhallen är idag tillfälligt avdelad i två rum. På våning 1 trappa finns sovlogement och dagrum. Från våning 1 trappa leder ett glidschakt ned till vagnhallen. På våning 2 trappor finns logementsrum, dagrum och en f.d. matsal med kök. Gymnastikhallsbyggnaden rymmer en bottenvåning med verkstäder, förråd, tvättgarage för fordon och den f.d. slangtvätten – en lång korridor som idag är delvis igenbyggd. På våning 1 trappa finns omklädningsrum, dusch, förråd och själva gymnastiksalen. Här finns också lokaler som hörde till de rökövningslokaler

Stationens byggnader grupperar sig runt en gård. Här den gröna delen med sparad naturmark. Till vänster expeditionshus och vagnhall. Gårdsfasaderna är enklare än gatufasaderna.

Bostadshuset och till vänster gymnastikbyggnaden. Bostadshuset vetter mot gården men huvudentrén ligger skyddad bakom den formgjutna muren.

som tillkommit under senare år. På våning 2 trappor finns rökövningslokaler. Slangtornet består av ett trapphus och ett schakt där man ursprungligen vinschade upp slangarna efter tvätt. Delar av vinschanordningen finns kvar högst upp men själva schaktet är idag delvis igenbyggt för ventilation till rökövningsanläggningen. Bostadshuset består av källare, bottenvåning med två mindre lägenheter, våning 1 trappa med en större lägenhet samt ett gemensamt trapphus.

Typiskt för hela anläggningens formspråk är de spetsiga, fasade formerna i takkupor, dörrar, staket, formgjuten mur osv.

Till höger samma tema i slangtornets träluckor.

En dekorativ detalj på vagnhallens sydöstra gavel med franskt fönster, mönstermurad omfattning och smide i form av två facklor.

Gymnastikbyggnadens gavel mot sydost.

Huvudentrén är arkitektoniskt gestaltad med material av hög kvalitet med kalkstensgolv, ekdörrar, ekpaneler, tegelpelare och ursprunglig armatur.

Även de två trapphusen i vagnhallsbyggnaden är omsorgsfullt och representativt utformade med samma material och formspråk som huvudentrén. Detta gäller särskilt trapphuset närmast expeditionen. I övrigt är interiörerna ofta enkelt utformade.

Byggnadernas och tomtens bevarandegrad

Stationen har bevarade ursprungliga volymer med de fyra byggnadskropparna och slangtornet som grupperar sig runt gården. I fråga om fasaderna är brandstationen välbevarad ut mot gatorna, med portar, mönstermurat tegel, ursprungliga fönster och dörrar, ursprungligt skiffer på tak och skorstenar, omgärdande betongmur m.m. Förändringarna i volym och fasad har överlag skett på gårdssidan, t.ex. igensättning av vagnhallens portar mot gården, det utvändiga hisstornet och takaltanen mot gården på vagnhallsbyggnaden samt de två utbyggnaderna på gymnastikbyggnaden.

Interiört är vagnhallen och expeditionsbyggnaden välbevarad i vissa delar och i andra förändrade. Välbevarade delar är framförallt mer representativa och publika utrymmen; expeditionshusets entré, trapphusen i stationsbyggnaden, f.d. dagrum m.m. Här finns bland annat ursprungliga kalkstensgolv, ek- och furupaneler, ek- eller furudörrar med sexkantiga fönster. Generellt sett är också planlösningen kvar, även om vissa justeringar skett. I övrigt är de flesta ytskikt förnyade med utbytta golvmattor, moderna vägg- och takfärger och kulörer. Våtutrymmen och kök har också förnyats. Gymnastikhallen och bostadshusets trapphus och största lägenhet är välbevarade även om lägenhetens kök och badrum är helt förnyade. I hela anläggningen, även i rum som förändrats, finns ofta bevarade ursprungliga byggnadsdelar med genomtänkt utformning, t.ex. dörrblad och dörrfoder med enkel profil, dörr- och fönsterbeslagning, ursprungliga fönstersnickerier och fönsterbänkar, sektionradiatorer, klinkersgolv, bevarade träbänkar och armaturer.

Både exteriört och interiört finns bevarat det tydliga arkitektoniska temat med materialäkthet – äkta och synliga naturmaterial som tegel, trä och skiffer och temat med sexkanter eller öppna vinklar i dörrarnas glasningar, takfönster och takkupor, trappräcken, rombformade skorstenar, betongmurens öppningar, grindarnas plankor m.m.

Brandstationen är avvecklad men de ursprungliga funktionerna är fortfarande möjliga att avläsa. Kvar finns de stora strukturerna med vagnhall, expeditionslokaler med kök, sov- och vilrum utmed korridorer ovanpå vagnhallen, gymnastiksal och bostadshus. Delar av gymnastikbyggnaden har byggts om till rökövningslokaler, vilket är en utveckling av den ursprungliga verksamheten. Slangtornets ursprungliga funktion finns inte kvar och inte heller tillhörande slangtvätt. Dagrum, matsal m.m. har under årens lopp ändrat funktion till lokaler för konferens och undervisning. Inkörningsrampen för mindre fordon ner till vagnhallens källare har byggts bort och portarna mot gården som möjliggjorde att man körde rakt igenom vagnhallen har satts igen.

Tomten är välbevarad med bevarade hårdgjorda ytor och sparad naturmark/trädgård. Även betongmuren med sexkantiga ljusöppningar samt grindarna är sannolikt ursprungliga.

Vagnhallen med det enda bevarade glidschaktet från logementsvåningen ovanför. rummet är tillfälligt avdelat med en vägg men volymen är välbevarad och viktig för att förstå stationens funktion.

Ovanför vagnhallen finns logementsvåningen med sovrum och dagrum utmed en korridor. Mitt i bild syns ett bevarat glidschakt klätt med lackad furupanel och med den för byggnaden så typiska fasade formen.

Känslighet och tålighet för förändringar

Vad är känslighet/tålighet?

Känslighets/tålighetsbedömningens primära syfte är att fungera som hjälp vid en eventuell utveckling av området/byggnaderna. Detta görs genom att prioritera olika kulturhistoriska kvaliteter i förhållande till varandra. Eftersom värden kommer att ställas mot varandra då konkreta ombyggnadsprojekt eller nybyggnadsprojekt startas, syftar analysen av känslighet/tålighet till att vara ett användbart underlagsdokument i både plan- och byggprocess.

Analysen av det kulturhistoriska värdet och bedömningen av känslighet/tålighet är intimt sammankopplade. Men vid en jämförelse mellan kulturhistoriskt värde och känslighet/tålighet kan utfallet skilja sig åt. En byggnad kan som exempel ha ett begränsat kulturhistoriskt värde samtidigt som samma byggnads exteriör har bedömts vara känslig. Även det omvända förhållandet kan råda.

Bedömningen av känslighet/tålighet sker i tre nivåer:

- hög känslighet för ändring
- känslig för ändring
- tålig för ändring

Känslighet/tålighet inom kv. Brandstegen 1

Bebyggelsen inom kv. Brandstegen 1 är utpekad som kulturhistoriskt särskilt värdefull. Det innebär att den bör omfattas av Plan- och bygglagens skydd mot förvanskning. Känslighet-tålighetsanalysen syftar till att försöka ringa in vilka delar av anläggningen som inte kan förändras utan att förvanska de kulturhistoriska värdena och vilka som kan förändras. I motiveringen till klassificeringen lyfts både den arkitektoniska utformningen och anläggningens funktion fram. Även denna känslighets-tålighetsanalys tar fasta på dessa aspekter.

Området analyseras utifrån tre delar: tomtmark, byggnadernas exteriörer och byggnadernas interiörer. Även viktiga siktlinjer pekas ut. Tomtmarken analyseras endast utifrån kulturhistoriska värden, alltså inte värden som har att göra med ekologi, biologi, biotoper m.m.

Ifråga om kv. Brandstegen 1 innebär de tre nivåerna ungefär följande:

- hög känslighet för ändring – få eller inga förändringar bör genomföras.
- känslig för ändring – ändringar kan genomföras men det bör ske med hänsyn till byggnadens särdrag och kulturhistoriska värden.
- tålig för ändring – byggnaden, interiören, rummet o.s.v. kan förändras mycket

Gymnastikhallen med sina redskap och stora volym.

Bostadshusets översta våning med arkitektoniskt utformade detaljer som öppen spis och paneltak. Samma paneltak finns i dagrum och f.d. undervisningssalar i expeditionshuset och vagnhallsbyggnaden.

Sammanfattning av fastighetens och tomtens känslighet/tålighet

Fastigheten och tomten - Hög känslighet

Brandstationens vagnhalls- och expeditionsbyggnad utgör fondbyggnad när man kommer in i området från öster via Tellusborgsvägen. Den funktionella och omsorgsfullt utformade arkitekturen utgör ett intressant inslag i stadsbilden. Byggnaden syns på långt håll och vagnhallsbyggnadens stora portar signalerar tydligt dess tidigare funktion. Den öppna och praktiska placeringen i korsningen Bäckvägen/Tellusborgsvägen, nära E4, E20 och Essingeleden var strategisk för en brandstation med krav på snabb utryckning. För att även i fortsättningen kunna uppleva fondmotivet, arkitekturen och den varierade stadsbilden på håll är den fria siktlinjen från öster mycket viktig. Av samma skäl är det mycket viktigt att inte bebygga den öppna ytan framför brandstationen.

Fastigheten och tomten - Känslig

Inne på brandstationens gård har förändringar redan skett och miljön är till stor del enkelt utformad. Gårdsmiljön är heller inte så synlig för den som rör sig på Bäckvägen och Tellusborgsvägen. Här kan förändringar ske, samtidigt som varsamhet och hänsyn krävs. Det är t.ex. inte lämpligt med större nya byggnadsvolymer.

Marken vid vagnshall- och expeditionsbyggnadens gavlar mot nordväst respektive sydost bedöms som känsliga. Här kan förändringar ske men det är viktigt att inte uppföra nya byggandsvolymer som bygger för gavlarna. Också gavlarna är arkitektoniskt utformade och det är betydelsefullt att även från sidorna kunna se brandstationen och förstå volymernas avgränsning.

Trädgårdstomten runt bostadshuset hör i hop med bostadsfunktionen och byggnadens karaktär av fristående villa. Förändringar kan ske men med hänsyn och varsamhet. Det är bl.a. viktigt att bibehålla en öppen trädgård runt huset, även om trädgårdens storlek idag troligtvis kan minska något i yta. Det är också av betydelse att eventuella nya byggnader hålls ner i volym för att vara anpassade till bostadshusets småskalighet.

Fastigheten och tomten - Tålig

Fastighetens södra del, bakom gymnastikhallsbyggnaden, består av hållmark med uppvuxna träd och är idag inhägnad för en förskola. Där finns också del av en förskolepaviljong av tillfällig karaktär. Med utgångspunkt från de värden som brandstationen har och med tanke på att marken här ligger "bakom" stationen så har den bedömts som tålig. Här kan större förändringar ske utan att riskera förvanskning av stationens kulturhistoriska värden.

Sammanfattning av exteriörernas känslighet/tålighet

Exteriör - Hög känslighet

Vagnhalls- och expeditionsbyggnaden utgör fondbyggnader i korsningen Bäckvägen-Tellusborgsvägen. Här fanns stationens centrala funktioner med framförallt vagnhallen som tydligt signum för en brandstation. Fasader, tak och entréer är representativt utformade med kvalitativa material och välbevarade. Utformningen för att klara krig; kraftiga betongpelare runt portarna och upphängningsanordningar för extra stålportar, är bevarad. Fasaderna bör inte förändras alls eller förändras med mycket stor försiktighet. Det är också viktigt att de fortsätter att vara fondmotiv i korsningen och därmed inte byggs för. Slangtornets höjd gör det väl synligt i stadsbilden och markerar brandstationens läge och tidigare verksamhet på långt håll. Tornets ursprungliga funktion var viktig för stationens verksamhet. Det har en säregen utformning med assymetrisk topp och stora luckor med fasade hörn som vetter in mot gårdssidan.

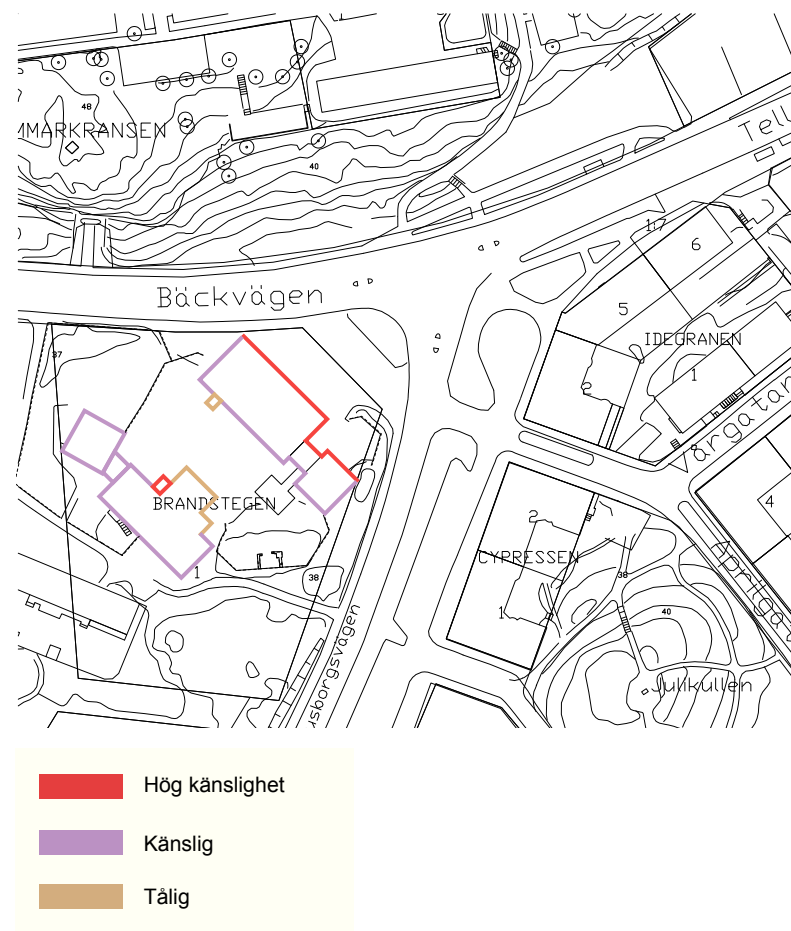
Exteriör - Känslig

Vagnhallens fasader mot gården har förändrats, med igensatta portar på bottenvåningen och det tillbyggda hisstornet. Gårdsfasaderna är inte heller så synliga från gatorna. Samtidigt är fasaden även här mönstermurad på våning 1 trappa och de gamla portarnas lägen väl synliga. Fasaden kan förändras, kanske framförallt på bottenvåningen, men detta bör ske med varsamhet och hänsyn till de kulturhistoriska värdena. Detsamma gäller expeditionshusets fasader mot gården, som har en avsevärt enklare karaktär än mot gatan. Vagnhalls- och expeditionsbyggnadens båda gavlar har något enklare utformning än fasaderna mot nordost. De kan ändras med varsamhet men bör inte byggas för. Bostadshuset har varit en del av anläggningens verksamhet och är omsorgsfullt utformad med kvalitativa material. Samtidigt har bostadsfunktionen aldrig varit avgörande för stationens verksamhet. Gymnastikbyggnadens fasad är också arkitektoniskt utformad men med mindre detaljeringsgrad än övriga byggnader. Gårdsfasaden har förändrats genom tillbyggnader och är inte särskilt synlig från gatorna. Detta och husets större skala gör att den tål ändringar, t.ex. mindre tillbyggnader eller nya fönsteröppningar i den idag slutna baksidan och gavlarna.

Den formgjutna betongmuren med sexkantiga ljusöppningar runt den centrala gården är en del av den arkitektoniska helheten och stationsmiljön, men samtidigt inte nödvändig för verksamheten. Den kan ändras eller delar tas bort men bör i första hand bevaras.

Exteriör - Tålig

Det tillbyggda hisstornet på vagnhallsbyggnaden, garaget och verkstan på gymnastikbyggnaden är inte ursprungliga och enkelt utformade. Både garage och hisstorn har en utformning och materialval som känns främmande för stationen i övrigt. De är tåliga för ändring.

Sammanfattning av interiörernas känslighet/tålighet

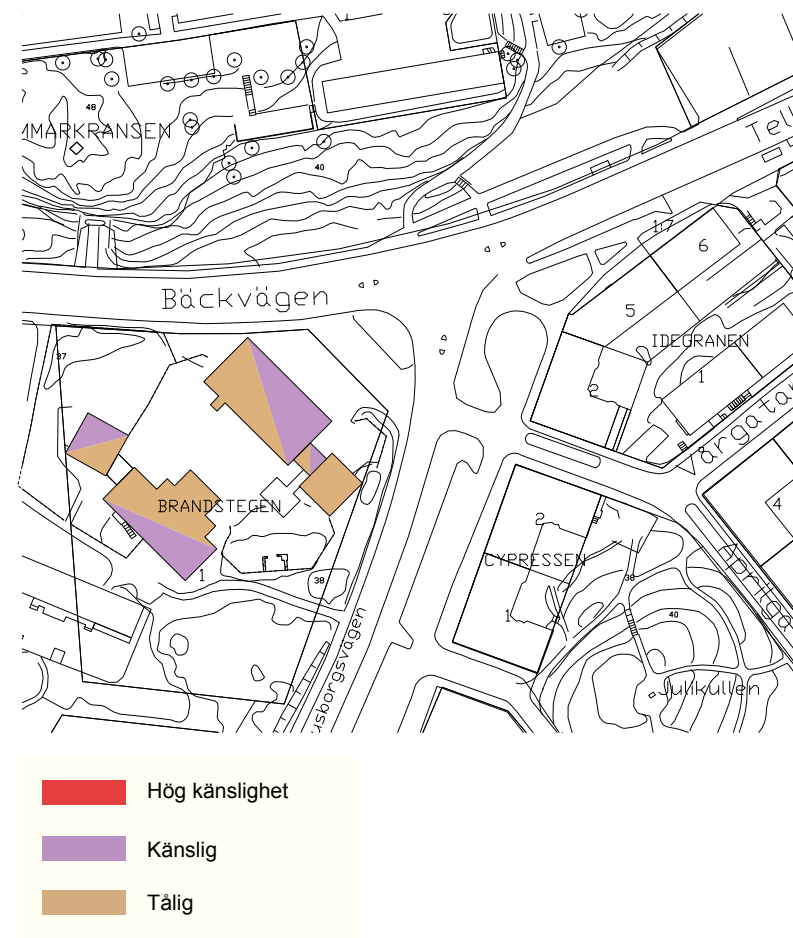
En förutsättning för bedömningen av interiörernas känslighet/tålighet har varit att interiörerna ses av färre människor och inte inverkar på eller samverkar med stadsbilden. Av detta skäl har inga interiörer bedömts ha hög känslighet.

Vagnhallsbyggnadens interiörer är delvis känsliga och delvis tåliga. De delar som bedömts som känsliga är centrala för anläggningens funktion och/eller av arkitektoniskt värde. Centralt för funktionen är själva vagnhallen och glidschaktet med bevarad inbyggnad av trä. Vagnhallens ytskikt med t.ex. klinkers på väggarna är mindre viktiga att bevara. Det betydelsefulla är volymen, öppenheten, portarna och glidschaktet. De två trapphusen är representativt utformade med ursprungliga kalkstensgolv, smidesräcken och ledare av lackad ek, dörrar av ek med sexkantiga glasningar och ursprungliga armaturer. Övriga delar av vagnhallsbyggnaden är enklare och inte lika starka förmedlare av verksamheten och har bedömts vara tåliga för ändringar. Här finns dock bevarade byggnadsdelar som ursprungliga dörrar med sexkantiga glasningar, ursprungliga fönstersnickerier och fönsterbänkar av kalksten, paneltak och öppen spis i f.d. dagrum som bör bevaras.

Expeditionsbyggnadens indragna volym med huvudentré har interiörer som också bedömts som både känsliga och tåliga. Själva huvudentrén är arkitektoniskt gestaltad med ekpaneler, kalkstensgolv, ekdörrar med sexkantiga glasningar, stora fönster med ursprungliga snickerier, ursprungliga armaturer och en troligtvis ursprunglig väggklocka. Denna entré är det första som möter besökaren och bör bevaras i sin helhet. Den är känslig för ändring. Övriga rum i den indragna volymen är enkla och delvis ändrade och har bedömts som tåliga.

Expeditionsbyggnadens källare med duschrum och den del av bottenvåningen som består av kök, matsal, gym m.m. är enkelt utformade och delvis ändrade. Dessa delar är tåliga för ändringar. Precis som i vagnhallsbyggnaden finns bevarade byggnadsdelar som ursprungliga fönstersnickerier och fönsterbänkar av kalksten som bör behandlas varsamt.

Gymnastikbyggnadens källare, omklädningsrum och duschrum samt anläggningen för rökövning är helt eller delvis förändrade alternativt av enkel karaktär och har bedömts som tåliga. Även här finns bevarade fönstersnickerier och kalkstensbänkar som bör behandlas varsamt. Själva gymnastiksalen har varit av vikt för livet på brandstationen och har bedömts som känslig för ändringar.

Bostadshuset har inte kunnat besiktigas i sin helhet. Trapphus, lägenhet på våning 1 trappa samt delar av källaren har inventerats. Lägenheten och trapphuset är utformade med samma material och arkitektoniska uttryck som anläggningen i övrigt. Här finns bevarade kalkstensgolv, ursprungliga armaturer, parketter, dörr- och fönstersnickerier, öppen spis, paneltak, bevarad planlösning m.m. I lägenheten är kök och badrum helt renoverade med nya vitvaror, kakel, skåp m.m. Trapphuset och lägenheten på våning 1 trappa har bedömts som känsliga. Kök och badrum i lägenheten är förändrade och därför tåliga. Källaren är sannolikt välbevarad men med enkel och robust karaktär och därför tålig. De lägenheter som inte inventerats kan inte bedömas.

Dagrum i vagnhallsbyggnaden med gestaltad öppen spis, paneltak, parkett och dörr med sexkantig glasning.

Bostadshusets trapphus med ursprungliga ekpartier, smide, ledare, kalkstensgolv och armatur.

Bostadshusets takkupor har samma form som övriga. Här i lägenheten högst upp.

Högst upp i slangtornet finns hänganordningar och trästeg bevarade för uppvinshning av tvättade slangar för tork. Numera är slangtornets schakt igenbyggt för ny ventilation.

Den f.d. slangtvätten på gymnastikbyggnadens bottenvåningen. Ursprungligen var det en lång, helt öppen korridor.

Byggnadshistorik i punktform

Nybyggnad

Bygglov: 1943

Slutbesiktning: 1945 (ansökan redan 1944)

Arkitekt: Gunnar Lené

Byggmästare: Arkitekt Eric Rissel

Byggherre: Stockholms stads gatukontor

Ursprunglig funktion: Brandstation med tillhörande expeditionslokaler, gymnastikhall, slangtorn och personalbostäder

Ombyggnader

1946-47 Tillbyggnad av övningstornet med utskjutande smal tillbyggnad åt söder i fem våningars höjd. Tillbyggnaden finns inte kvar idag. Arkitekt: Gunnar Lené

1952 Tillbyggnad av slangtvättanläggning. Liten tillbyggnad på gymnastikbyggnaden. Uppförd i rött tegel och med en vånings höjd. Tillbyggnaden finns kvar idag direkt söder om den större utbyggnaden för garage. Arkitekt Zetterberg

1974-75 Fasadrenovering av hela anläggningen.

1982 Portar till vagnhallen muras igen. Av de sex ursprungliga portarna till vagnhallen in mot gården murades fem igen. Den sjätte längst norrut, ersattes med en ny stålport. En ny gångdörr uppfördes där den sydligaste porten satt.

1986-87 Ombyggnad av brandstationen. Gymnastikbyggnaden: ny entrédörr till gymnastikbyggnaden från gården, nytt kontorsrum i f.d. slangtvättskorridoren i bv, nytt våtrum i bv. Huvudbyggnaden: nya rum i kv, borttagande av den ramp för mindre fordon som ledde från gården ner i källaren och nytt bjälklag i dess ställe, ny takaltan mellan kuporna mot gården, nya rum på vinden.

1986 Ny utvändig hiss till huvudbyggnaden, på gårdssidan. Nya öppningar in i yttermurar in till bv, vän 1 tr. och vind. Finns kvar idag.

1988 Ombyggnad till rökövningsanläggning i gymnastikbyggnaden och ny utrymning via tak från slangtornet. Anläggning för att öva i rök och värme. Nya bjälklag, förstärkta tak och väggar, ny isolering, nya värmeanläggning.

1999-2000 Tillbyggnad med garage för reservbrandbilar på gymnastikhallens östra fasad in mot gården. Enkel konstruktion med betongsockel, väggar klädda med gul korrugerad plåt och tak klätt med papp.

2002 Nybyggnad av radiokommunikationsmast för Brandförsvarets kommunikation. Uppförd på slangtornet.

2003 Igensättning av den sista garageporten mot gården till huvudbyggnadens vagnhall. Vägg uppfördes med samma utformning som de väggar som tillkom 1982 då övriga portar sattes igen.

2004 Nya ventilationsgaller till reservverk. Galler på gymnastikhallens västra fasad, bv.

FÖRDJUPNING 2

Midsommarkransen 1:8, Stora Nyborg

Antikvarisk förundersökning

Sammanfattning

Midsommarkransen 1:8, torpet Stora Nyborg, har ett högt kulturhistoriskt värde. Torpet är Midsommarkransens äldsta byggnad och det enda kvarvarande spåret från tiden innan förstadsutbyggnaden. Gator, kvarter med flera företeelser i området har namn med anknytning till torpet.

Tomtens utsträckning kan modifieras något utan att det kulturhistoriska värdet minskar. Garaget kan ersättas med annan byggnad. Torpet bör ej rivas, ej heller byggas till och bör vårdas så att det kulturhistoriska värdet bibehålls. Torpets planlösning kan genomgå mindre förändringar. De inre ytskikten kan förändras helt, förutom några ursprungliga dörrar som bör bevaras på plats.

Inledning

Bakgrund och syfte

Stora Nyborg ligger vid Tellusborgsvägens östra ände närmast innerstaden. Denna del är utpekad i den nya översiktsplanen som en viktig sammanbindningslänk med innerstaden. Det medför att omgivningen troligen kommer att förändras. För att kunna ta tillvara torpets kulturhistoriska värde har exploateringskontoret låtit utföra denna antikvariska förundersökning med förenklad inventering, beskrivning av det kulturhistoriska värdet och analys av fastighetens känslighet/tålighet för ändring.

Uppdragets avgränsning

Detta är en översiktlig inventering och historik jämte beskrivning av kulturhistoriskt värde och analys av fastighetens känslighet/tålighet för ändring. Anslutande fastigheter omnämns enbart då förändringar av dessa indirekt eller direkt kan påverka Stora Nyborg.

Fastighetsdata

Fastighetsbeteckning: Stockholm, Midsommarkransen 1:8, Stora Nyborg

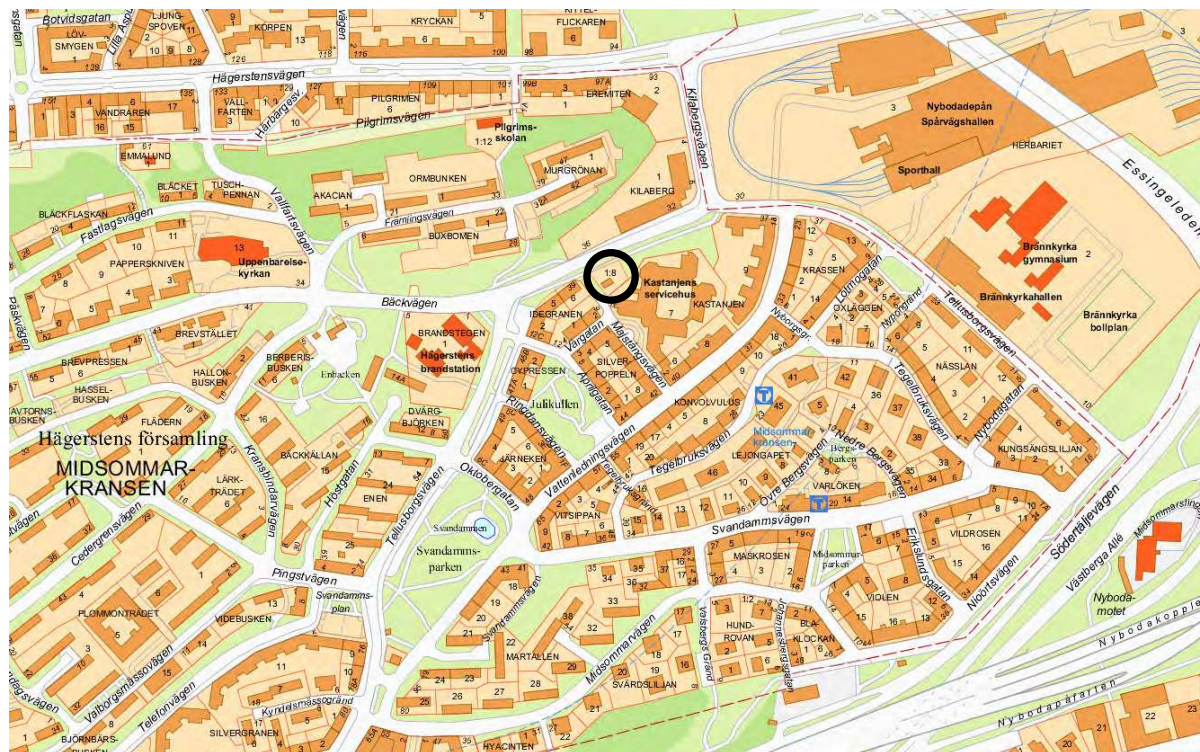
Adress: Majstångsvägen 10, 126 33 Hägersten

Fastighetsägare: Stockholms stad

Ursprunglig byggherre och fastighetsägare: Hägerstens gård

Nuvarande funktion: Bostadshus

Ursprunglig funktion: Bostadshus

Utsnitt ur Stockholms stadskarta, DpWebMap. Svart ring markerar Stora Nyborg.
Källa: Stockholms stad.

Kulturhistoriskt värde

Fastighetens kulturhistoriska klassificering och lagskydd

Stora Nyborg har av Stockholms stadsmuseum klassificerats som grön; fastighet med bebyggelse som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt. Fastigheten ligger inom en del av stadsdelen Midsommarkransen som av Stockholms stadsmuseum pekats ut som ett värdefullt område.

Klassificeringen innebär att Plan- och bygglagens 8 kap. 13§ är tillämplig, det vill säga att det är förbjudet att förvanska fastigheten. I övrigt gäller också kravet på varsamhet enligt PBL 8 kap. 17§ och särskilda krav vid underhåll enligt PBL 8 kap. 14§.

Värdebeskrivning

Torpet utgör en rest av Stockholms äldre jordbrukslandskap och har därför agrarhistoriska och samhällshistoriska värden. Bebyggelse av denna typ är idag relativt ovanlig i Stockholm och Stora Nyborg är den enda historiska byggnaden från tiden före förstaden som är bevarad i Midsommarkransen, vilket ger huset ett betydande unicitetsvärde. Byggnaden är ett viktigt tidsdokument med stort värde.

Torpet köptes upp av det fastighetsbolag, AB Tellus, som påbörjade exploateringen av det nuvarande Midsommarkransen. Företagets nya markområde döptes till Tellusborg, efter bolaget och efter torpet. Nästa fastighetsbolag som övertog markområdet tog sitt namn efter torpet; Nyborgs AB. Således tecknar sig den äldre historien även i förortens historia, med torpet som en fysisk manifestation.

Torpet bevarar sin ursprungliga utsträckning, planlösning och några detaljer, men är moderniserat både ut- och invändigt. Byggnaden som sådan har därmed ett relativt lågt autenticitetsvärde.

Utsnitt ur gällande klassificeringskarta, DpWebMap. Svart ring markerar Stora Nyborg. Källa: Stockholms stad.

Historik

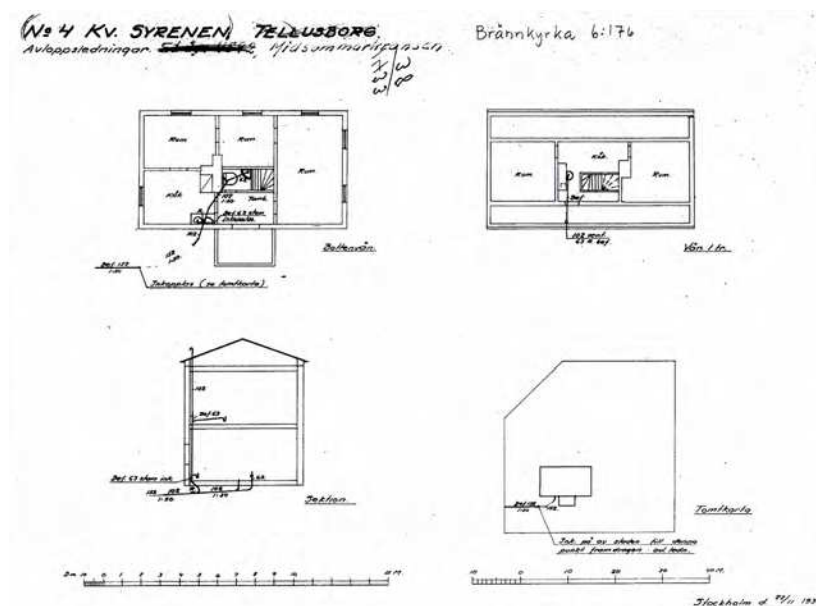
Stora Nyborg, uppfördes i början av 1800-talet som torp under Hägerstens gård. Ytterligare ett torp, Lilla Nyborg, låg öster om Stora Nyborg. Torpet omnämns redan 1808 som avsöndrad del av Aspuddshagen. Vid 1800-talets mitt avsöndrades torpet från Hägerstens gård och blev en egen jordbruksenhet. Av de fyra torpen i nuvarande Midsommarkransen hade Stora Nyborg den största odlingsbara marken, vilken stäckte sig ända fram till nuvarande Telefonplan. 1874 köpte åkeriåldermannen Per Lundquist ägorna tillsammans med torpen Lilla Nyborg, Kristineberg och Midsommarkransen. Han sålde allt år 1900 till fastighetsaktiebolaget AB Tellus som efter godkänd lagfart 1901 styckade upp området i villatomter. Torpen med sina invånare fanns dock kvar.

Mellan 1877 och 1895 arrenderades Stora Nyborg av olika trädgårdsmästare. Efter mellanspel av en handlare, kom en rad slaktare att arrendera gården. Den förste slaktaren, Johan Engström, slaktade i ett vanligt uthus med väggar av grovt hyvlat virke och dåligt trägolv. Utanför och i hela backen ner till närmaste åker samlades gödsel och annat slakteriavfall. Missförhållandena framkom vid stadens besiktning 1898 och slaktaren fick sex veckor på sig att rätta till missförhållandena. Efter slakttvångets upphörande runt 1850 hade det växt upp många små slakterier i stadens utkanter. I nuvarande Midsommarkransen fanns flera slakterier och charkuterier med blandat rykte. Hygien var ofta undermålig vilket sågs som ett stort problem och bidrog till det storslagna anläggandet av Stockholms slakthus i Enskede. Efter slakthusets invigning 1912 blev det förbjudet att utföra slakt på annat håll. Den siste slaktaren bodde kvar till år 1917 då hans dotter köpte torpet. I det fall slaktaren hade någon verksamhet under de sista åren så skedde själva slakten på slakthuset.

1938 installerades vatten och avlopp i huset. Torpet var i dotterns familjs ägo fram till slutet av 1970-talet, då Stockholms stad köpte torpet i samband med att man byggde servicehuset Kastanjen strax bakom. I den gällande stadsplanen från 1978 är torpet med dess trädgård utlagd som parkmark.

Utsnitt ur ekonomiska kartan år 1951. Pilen pekar mot Stora Nyborg. Bakom torpet ligger Klädbacken där invånarna i kransen tidigare torkade tvätt, idag bebyggd med servicehuset Kastanjen. Källa: Lantmäteriet.

Vatten- och avloppsritning från 1938. Toalett har installerats under trappan. Sektionsritningen stämmer inte med verkligheten. Källa: BNA.

Beskrivning av fastigheten

Bostadshuset

Torpet Stora Nyborg är en parstuga med inredd vind och med delvis utgrävd källare. Huset är av trä med fasader av faluröd oljemålad locklistpanel. Det har en sockel bestående av natursten, delvis slammad och putsad och sedan struken med asfalt. Delar av träpanelen är äldre, delvis spikad med handsmidd spik, men stora delar av panelen har reparerats under 1900-talet. Taket är täckt med tvåkupigt lertegel och har två skorstenar murade med synligt tegel. Skorstenarna är av sen 1800-talstyp. Ett takfönster har tillkommit på 1960-70-talet. De flesta fönster är moderna tvåluftsfönster utan spröjs och med kopplade bågar, från 1900-talets mitt. De små fönstren vid kattvindarna har enkla bågar, möjligen tidigt 1900-tal. Huset har en sentida veranda utförd i äldre stil med inslag av lövsågerier, men även av masonit. En horisontell bjälke skymmer delvis entrédörrens äldre omfattning. Entrédörren är sentida men utförd i äldre stil med pardörrar klädda med diagonallagd panel.

Bottenvåningens planlösning är en liten förstuga med uppgång till vinden, samt till ett större rum på höger hand och ett kök med ett rum innanför på vänster hand. I garderoben under trappan upp till vinden inreddes en toalett år 1938. Toaletten byggdes ut i början av 1980-talet med plats för dusch och handfat, vilket innebar att en mindre kammare bakom trappan förminskades ytterligare och möjligheten till rundgång försvann. Kammaren upptas idag av lösa garderober. På vinden finns en central hall och ett sovrum vid varje gavel. Källaren nås från en lucka i köksgolvet.

Byggnaden har vattenburen värme och moderna radiatorer under fönstren. Inga äldre eldstäder är bevarade. Byggnaden har tilläggsisolerats inifrån, både golv, väggar och tak, vilket innebär att mycket få äldre detaljer finns bevarade. Möjligen kan de finnas kvar dolda inne i väggkonstruktionen. Alla ytskikt är sentida. På vinden finns två innerdörrar av sen 1800-talstyp. I bottenvåningen finns två äldre dörrblad av 1700-talstyp med utanpåliggande 1700-talslås. Ramverket är tunt i över- och underkant, vilket tyder på att dörrarna flyttats från något annat hus i närheten, kanske Hägerstens gård, och hyvlats ner för att passa i Stora Nyborg. Vid 1800-talets början moderniserades många högre ståndsbyggnader på så vis att de äldre enkeldörrarna ersattes med höga pardörrar. Enkeldörrarna kastades inte utan återanvändes i enklare hus. Två dörrkarmar med tidiga 1800-talsfoder och franska gångjärn från samma tid finns bevarade.

Parstugan avtecknas i fasaden genom de två skorstenarna.

Östra fasaden. Delar av panelen är äldre.

Trädgården

Torpet omges av en trädgård av villatomtsstorlek. Fastighetens storlek bestämdes troligen 1917, då det befintliga huset tänktes ingå i ett större villakvarter. När äldrecentret Kastanjen strax bakom uppfördes i slutet av 1970-talet beskars tomten genom byggandet av en lastinfart, tomten har ytterligare beskurits när en terrängtrappa kompletterats med en ramp. Fastighetens nås från Majstångsvägen på en delvis asfalterad infart som övergår till en grusad yta fram till ett garage, byggt tidigast på 1930-talet i traditionell stil. Det har fasspontpanel målat med faluröd oljefärg och vitmålade fasaddetaljer. Sadeltaget är täckt med tvåkupigt tegel. Garaget innehåller även förrådsrum och mot baksidan möjligen ett torrdass (låst utrymme).

Trädgården består till största delen av klippt gräsmatta. Norr om huset finns en syrenberså. Längs med huset södra fasad finns rabatter, liksom längs med södra tomtgränsen. Rabatterna kantas av betongplattor eller plaströr. I öster finns några odlingar i pallkragar. På tomten finns några få fruktträd. Vid infarten står två yviga barrträd, en tall och en gran. Några buskar avskärmar tomten i väster mot väg och gångväg.

Infarten från Majstångsvägen.

Tomten sedd från öster.

Omgivningen trycker på från söder och väster.

Känslighet och tålighet för förändringar

Vad är känslighet/tålighet?

Känslighets/tålighetsbedömningens primära syfte är att fungera som hjälp vid en utveckling av området. Detta görs genom att prioritera olika kulturhistoriska kvaliteter i förhållande till varandra. Eftersom värden kommer att ställas mot varandra då konkreta ombyggnadsprojekt eller nybyggnadsprojekt startas, syftar analysen av känslighet/tålighet till att vara ett användbart underlagsdokument i både plan- och byggprocess. Analysen av det kulturhistoriska värdet och bedömningen av känslighet/tålighet är intimt sammankopplade. Men vid en jämförelse mellan kulturhistoriskt värde och känslighet/tålighet kan utfallet skilja sig åt.

Fastigheten analyseras utifrån tre delar: tomtmark, byggnadens exteriör och interiör. Tomtmarken analyseras endast utifrån kulturhistoriska värden, alltså inte värden som har att göra med ekologi, biologi, biotoper m.m.

Bedömningen av känslighet/tålighet sker i tre nivåer:

- hög känslighet för ändring, få eller inga förändringar bör genomföras
- känslig för ändring, ändringar ska ske med hänsyn till kulturhistoriska värden
- tålig för ändring, stora ändringar är möjliga.

Storstugan med enbart sentida ytskikt och detaljer.

Vindsvåningens hall och gavelrum mot väster.

Helt moderniserat kök.

Känslighet/tålighet inom kv. Midsommarkransen 1:8

Torpet Stora Nyborg, exteriör – känslig

Exteriören är känslig för ändring. Torpet bör inte byggas till. Den ursprungliga volymen bör bevaras. Verandan kan tas bort. Fönstersättningen kan ändras. Befintliga fasadmaterial, fasaddelar eller detaljer kan ersättas med nya, lika som befintliga, eller med återgång till ett för torpet äldre tidstypiskt utförande.

Torpet Stora Nyborg, interiör – känslig, tålig

Planlösningen och äldre delar är känsliga. Planlösningen bör bevaras, mindre förändringar kan göras. Bevarade dörrpartier från tidigt 1800-tal bör inte förvanskas och ska behandlas varsamt. Övrig inredning bedöms som tålig.

Fastighetens utsträckning och trädgården – känslig

Tomtgränsen kan justeras, men byggnaden som sådan kräver fortfarande ett visst respektavstånd. Det är möjligt att bygga utanför östra tomtgränsen, men mindre lämpligt utanför norra tomtgränsen. Torpet bör även i fortsättningen stå synlig från Tellusborgsvägen, som den äldsta bevarade byggnaden i Midsommarkransen. Tomten bör behålla hela eller delar av sin trädgårdskaraktär. Strukturer och växtmaterial kan ändras.

Garaget – tåligt

Befintligt garage bör behandlas varsamt. Garaget kan dock ersättas med annan uthusbyggnad.

Äldre byggnadsdelar som inte bör förvanskas.

Källor och litteratur

Arkiv

Stockholms byggnadsnämnds arkiv, centrala expeditionen, Tekniska nämndhuset:
bygglovsritningar och uppgifter om nybyggnad och ändringar, BNA
Faktarummet, Stockholms stadsmuseum

Tryckta källor

Kenneth Ahlborn, Håkan Arnell, "Stenstäderna på landet", Höghus förlag, 2002
Magnus Andersson, "Stockholms årsringar", Stockholmsmonografier 131,
Stockholmia förlag, 1998
Folke Carell och Birgitta Biesheuvel, *Brandstationen i Brännkyrka och Hägersten*,
"Minnen från Hägersten IV", Hägerstens Hembygdsförening, 2011
Ingemar Johansson, "Storstockholms bebyggelsehistoria", 1987
Anders Johnson, "LM-staden – Folkhem i förort", Stockholmia förlag, 2006
Gun Källström, *Aspudden – förstad för arbetare*, ur "Gröndal och Aspudden –
Ett mönstersamhälle utanför stadens hank och stör", Stockholmsmonografier 95,
Kommittén för stockholmsforskning, 1993
Connie Norenstedt, "Midsommarkransen – Bebyggelse i en närförort 1775-1945",
Hägerstensbygden 2001:2, Hägerstens hembygdsförening, 2001
Connie Norenstedt, *Slakterier i Midsommarkransen*, ur Hägerstensbygden årgång
19-21, Hägerstens hembygdsförening 1985-87, 1987
Vanja Sjöberg, *Stora Nyborg*, ur "Hus i Hägersten I", Hägerstensbygden,
Hägerstens hembygdsförening, 1996
Göran Söderström, red., "Stockholm utanför tullarna", Stockholmsmonografier 166,
Stockholmia förlag, 2003

Muntliga källor

Rickard Skoog, fastighetschef, Storstockholms brandförsvär
Sven Lindgren, f.d. brandförman vid Hägerstens brandstation

Övriga källor

Stockholms stad, www.stockholm.se, gällande planer och kartor
Stockholms stadsmuseum, www.stadsmuseum.stockholm.se
Stockholmskällan, www.stockholmskallan.se
Bebyggelseregistret, www.raa.se
Beskrivning av Riksintresset, RAÄ
Pressbyråns vykort
SL:s hemsida, www.sl.se
Sundsvallsminnen, <http://minnen.sundsvall.se>